

UDK 23/28

ISSN 1409-5483

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ - СКОПЈЕ
ПРАВОСЛАВЕН БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
„СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ - СКОПЈЕ

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

КНИГА 19

СКОПЈЕ 2013

ДЕЈАН БОРИСОВ, *ѓакон*

**ОТЦЕПУВАЊЕ НА СКОПСКАТА ЦРКОВНО-УЧИЛИШНА
ОПШТИНА ОД ЈУРИСДИКЦИЈАТА
НА КОНСТАНТИНОПОЛСКАТА ПАТРИЈАРШИЈА
И ПОСТАВУВАЊЕТО НА ПРВИОТ ЕГЗАРХИСКИ МИТРОПОЛИТ
ВО СКОПЈЕ - ДОРОТЕЈ (СПАСОВ)**

Скопски митрополиџи во XIX век до создавањето на бугарската Егзархија

Во текот на XIX век црковното и социјалното прашање во Македонија било особено сложено. Имајќи предвид дека од 1767 година црковната јурисдикција над македонските епархии ѝ припаѓа на Константинополската патријаршија и мнозинството епископи кои таа ги испраќа низ македонските епархии се Грци, кои воопшто не го познаваат македонскиот јазик, а под влијание на економските и социјални промени, воопшто не чуди фактот што македонското население решило да се спротивстави, отколку да продолжи да носи два јарема: турскиот и Константинополскиот.

Најсилен пример за ова е Скопската епархија¹. Во градот Скопје, а под негово влијание и во останатите населени места низ Скопската епархија, уште на почетокот од XIX век следиме активно организирање на населението, најпрво во форма на чорбациски и еснафски здруженија (општини)², кои имаат социјален и економски карактер³, а од 30 години на XIX век тие

¹ Скопска митрополија имала и две епископии потчинети под неа: Тетовска и Врањска. РАДЕВ И., „Бугарин сам“ Ѓордан Хадзиконстантиновиќ – Дзиноџи, Велико Трново 1993, 79.

² Првата црковно-училишна општина во Македонија е основана во Охрид во 1758 година. ДИМЕВСКИ С., Црковна историја на македонскиот народ, Скопје 1965, 92-97; ИЛИЕВСКИ Д., Автoкефалноста на Македонската православна црква, Скопје 1972, 73-74; БЕЛЧОВСКИ Ј., Автoкефалноста на Македонската православна црква, Скопје 1990, 97.

³ ДИМЕВСКИ С., Црковна историја на македонскиот народ..., 97-99; ДИМЕВСКИ С., „Структурата и компетенциите на македонските црковно-училишни општини во XIX-

се вклучуваат и во црковниот преродбенски процес. Токму овие здруженија, кои на почетокот се интересирале само за локалните комунални проблеми, до крајот од векот ќе прераснат во организации од кои ќе произлезат и револуционерите кои ќе се борат за световната слобода на македонскиот народ⁴.

Отпорот на Скопската црковно-училишна општина⁵ кон Константинополската патријаршија и нејзините митрополити во Скопје јасно е воочлив во текот на целиот XIX век. Уште во дваесеттите години од XIX век, скопското население се побунило против Скопскиот митрополит **Ананија** (1823-1828)⁶. По него за нов скопски митрополит бил назначен **Генадиј** (1828-1829)⁷, но под влијание на населението и овој митрополит бил отстранет од челото на Скопската епархија. За негов наследник бил поставен **Гедеон** (1829), но половина година по неговото назначување и тој бил сменет и испратен на Света Гора, но по патот бил нападна од разбојници и ограбен, по што починал⁸. Следува митрополитот **Неофит** (1829-1830) против кого, исто така, негодувало населението. Најверојатно и тој би бил сменет, но кратко по неговото поставување за скопски митрополит починал.⁹ Следните

от век", *Весник на Македонската православна црква*, год. VI, бр. I, Скопје 1965, 22-25; **ДИМЕВСКИ С.**, *За развојот на македонската национална мисла до создавањето на ТМОРО*, Скопје 1980, 53, 59; **БЕЛЧОВСКИ Ј.**, *Авџокефалноста на Македонската ...*, 97-99.

⁴ **МИЛЕТИЧЪ Л.**, „Спомени на Ѓорчо Петровъ“, *Материјали за историјата на македонското освободително движење*, Книга VIII, Македонскиот Научен Институт, Софија 1927, 10-12.

⁵ Дел од Скопската чорбациска општина кој се грижел за црковните и училишните прашања во Скопје.

⁶ **ПЕТРОВ П., ТЕМЕЛСКИ Х.**, *Црква и црковен живот во Македонија*, Софија 2003, 34; **КЪНЧОВ В.**, *Град Скопје. Сегашиното и неодамнешното минало на град Велес. Македонија. Етнографија и етинологија, Град Скопје*, Том втори, Софија 1970, 130; **СНЕГАРОВЪ И.**, „Скопската епархија. Исторически очерк и възражения върху съчинението на проф. Р. Грунич 'Скопска митрополия'“, *Годишник на Софийския университет – Богословски факултет*, XV, кн. I, 1937/1938, 48.

⁷ Васил Кнчов заминувањето на Ананиј од Скопје го датира 1829, а за негов наследник го посочува Гедеон (1831). Според митрополитот охридски Натанаил Кучевишки, Ананиј бил отстранет 1828, а го наследил митрополитот Генадиј. Второво сведоштво ни се чини поверодостојно, најнапред поради фактот што Натанаил е современик и очевидец на настаните и со сигурност го запаметил името на митрополитот кој го анатемисал неговиот татко. Втората причина поради која во случајов не може да се верува на хронологијата кај Кнчов е неговата доследност во погрешно датирање на настаните што е повеќе од очевидно во целата книга. Спореди: **КЪНЧОВ В.**, *Град Скопје...*, 130-132; **СТАНКОВ А.**, „Жизнеописание митрополита Охридско-Пловдивскогo Натанаила. (Автобиографични бележки)“, *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*, Книга XXV, Софија 1909, 5-6.

⁸ **СТАНКОВ А.**, *Жизнеописание митрополиите...*, 6.

⁹ **СТАНКОВ А.**, *Жизнеописание митрополиите...*, 6.

три години Скопскиот митрополитски престол бил упразнет. Есента 1833 година, Константинополската патријаршија за Скопски митрополит го поставила епископот **Гаврил** (1833-1843)¹⁰. Можеби и овој митрополит кратко ќе останел во Скопје доколку не го послушал советот на кучевишките селани:

Господине! Ние на владиците сме им давале сè според она што било определено, на тебе дури и ќе ти предадеме, но да не ни се мешаш во манастирчето¹¹. Селото работело на неговите зданија и неговите ниви и лозја се работат повеќе од селските. Ви кажуваме, за ова манастирче во текот на 4 години четири владици беа избрка-ни од Скопје. Ако и Вие имате намера да се закачите за манастирот, тогаш отворено Ви кажуваме, сега, и овде, да си се качиш на коњот и да си заминеш за Стамбол, од каде и си дошол¹².

Овој скопски митрополит ќе остане забележан во црковната историја како митрополит во чие време била изградена нова соборна црква во Скопје „Пресвета Богородица“ (1834-1835)¹³.

Наследник на митрополитот Гаврил бил митрополитот **Јоаким** (1843-1868). За време на овој скопски митрополит била изградена црквата „Свети Спас“ во селото Драчево¹⁴, а било изградено и ново училиште при соборната црква „Пресвета Богородица“. Училиштето располагало со библиотека со околу 500 книги донација од скопјанецот Костадин Икономов¹⁵. Овој скопски митрополит ќе остане запомнет и по тоа што во 1858 година, лично богослужел на празникот во спомен на светите браќа Кирил и Методиј (24/11 мај). Претходно ова не го направил ниту еден висок клирик на Константинополската патријаршија во Скопската епархија¹⁶.

¹⁰ **СТАНКОВ А.**, *Жизнеописание митрополиџа....*, 7; **КЊНЧОВ В.**, *Град Скопје....*, 132.

¹¹ Се работи за манастирот „Свети архангел Михаил“ во село Кучевиште. Претходните Скопски митрополити се обидуваа да го одземат управувањето со манастирскиот имот и приходи од селаните.

¹² **СТАНКОВ А.**, *Жизнеописание митрополиџа....*, 6.

¹³ Оваа црква се наоѓала југоисточно од Скопското Кале веднаш до реката Вардар. Таа била една од границите на маалото *Варош* во кое живееле староседелци, еснафи и трговци. Според Кнчов тука се наоѓале и најубавите приватни куќи во Скопје, но и грчката и бугарската митрополија и училиштата. **КЊНЧОВ В.**, *Град Скопје....*, 31.

¹⁴ Изградбата на оваа црква е започната во 1848-1849 година и најверојатно ја градела истата тајфа што ја изградила и црквата „Пресвета Богородица“ во Скопје – тајфата на Петре Гарката.

¹⁵ **КЊНЧОВ В.**, *Град Скопје....*, 137-138.

¹⁶ **СНЕГАРОВЪ И.**, *Скопската епархија....*, 86.

Покрај овие позитивни работи кои се случиле во време на владичествовањето на Јоаким, во практика неговиот престој во Скопје се поклопува со кулминацијата на македонскиот црковно-преродбенски процес во Скопската епархија. Ова особено се манифестира во последното десетлетие од неговото владичествовање во Скопје. Имено, во овој период населението ултимативно барало воведување на црковнословенскиот јазик во богослуженијата, а на македонскиот јазик во училиштата. Митрополитот Јоаким иако се чини дека се обидува да ги исполни барањата на населението, сепак во практика, како клирик на Константинополската патријаршија морал да ги брани и нејзините интереси: на сета територија под нејзина јурисдикција да се говори и богослужи на грчки јазик и да се наметнува грчката култура. Како манифестација на ова ќе го посочиме бркањето на Јордан Хаџи Константинов Цинот (1857)¹⁷ од Скопје. Во 1860 година митрополитот Јоаким наредил да се отстрани сета литература која не е на грчки јазик од црквите и училиштата. По ова, населението одлучило да не му дава владинина (1860)¹⁸, а наредната година, на 16 март 1861 година тоа ги заменило грчките со словенски книги¹⁹ и се заканило дека ќе стапи во унија со Римокатоличката црква доколку митрополитот не престане со спроведувањето на константинополската политика²⁰. Во 1862 било свикано и општонародно собрание на Скопската епархија на кое се разгледувала работата на митрополитот и на истото било одлучено владинината да изнесува 120.000 гроша²¹. Митрополитот Јоаким починал во Скопје на 25 февруари 1868 година и бил погребан во дворот на соборниот храм „Пресвета Богородица“ во Скопје²².

За нов Скопски митрополит бил поставен дотогашниот Врањски епископ **Пајенј** (1868-1891)²³, Словен од Кукушко. Клирик кој бил поставен за Русенски митрополит, но поради финансиски малверзации од таму префрлен во Скопје. Овој митрополит народот го сметал за предавник, факт кој го потврдуваат и историските документи. Според извештаите од познатиот британски археолог Сер Артур Јован Еванс до Едмонд Фицмаурис, подсе-

¹⁷ Бил учител во Скопје од 1848 до 1857.

¹⁸ **КЪНЧОВ В.**, *Град Скопје*..., 155.

¹⁹ **ВАСИЛЕВ Р.**, „Црковно-народната борба в Скопската епархија“, *100 години отъ учредяването на Българската екзархия*, София 1971, 261. Кичов настанот го датира во 1860. **КЪНЧОВ В.**, *Град Скопје*..., 155-156.

²⁰ **ТРАЈАНОВСКИ А.**, *Возобновување на Охридската архиепископија како Македонска православна црква и нејзиниот шемаизам*, Скопје 2008, 31.

²¹ **КЪНЧОВ В.**, *Град Скопје*..., 157.

²² **КЪНЧОВ В.**, *Град Скопје*..., 159.

²³ **КЪНЧОВ В.**, *Град Скопје*..., 160; **ПЕТРОВ П.**, **ТЕМЕЛСКИ Х.**, *Црква и црковен живот*..., 37.

кретар за надворешни работи на Велика Британија и британскиот амбасадор во Истанбул Џорџ Видхам, митрополитот Пајсиј е еден од двајцата најголеми предавници на народот: „On the two chief informers [...] The other is no less a personage than the phanariot Archbishop²⁴ of Skopje, Paysios – for the Porte still appoints here its ‘spiritual Pashas’“²⁵.

Скопјани ја оџфрлаат Константинополската јурисдикција

Отпорот на скопското население кон митрополитот Пајсиј, но и воопшто кон Константинополската патријаршија кулминирале на 27 септември 1869 година кога, на таканареченото *Крстџовденско собрание*²⁶, населението на Скопје донело решение со кое Скопската црковно-училишна општина се откажува од јурисдикцијата на Константинополската патријаршија и од епископот поставен од неа²⁷.

Во ова време Скопската епархија била најголемата епархија во Македонија и според територија и според население, опфаќала 9 града и 497 села, со 30.902 куќи²⁸.

Откажувањето од јурисдикцијата на Константинополската патријаршија во практика значело дека Скопската црковно-училишна општина одбрала да биде во шизма со Црквата сè до исполнувањето на нејзините барања: домороден висок и низок клер во епархијата, домородни епитропи, црковнословенски јазик во црквите и македонски јазик во училиштата. Ваквиот чекор на Скопјани не бил историски преседан, постапки како оваа или слични веќе биле практикувани низа цела Македонија: Кривопаланечката црковно-училишна општина ја откажала својата лојалност на грчкиот митрополит, а во 1867 престанала да му плаќа и владичнина; во 1868 година Кратовската црковно-училишна општина ја откажала својата послушност на

²⁴ Во документот Пајсиј погрешно се титулира како *Архиепископ на Скопје*, неговата титула е *Митрополит на Скопје*.

²⁵ Државен архив на Република Македонија (ДАРМ), фонд: Public foreign office (микрофилм бр.30); The National Archives, Foreign Office, Confidential print Turkey, Macedonia, Correspondence 1881-1884, 424/136; **ЈАГОДИЌ М.**, „Два извештаја Артура Еванса о Старој Србији из 1883 године“, *Miscellanea*, New Edition Vol.XXX, ed. **KRESTIĆ P.** ed al., Institute of History, Belgrade 2009, 85.

²⁶ Општонародно собрание на скопското население одржано на празникот *Крстџовден*, па оттаму и името *Крстџовденско*.

²⁷ Весник *Македонија*, „Скопје, 21 ноември 1869 г.“, IV/8, Цариградъ, II.XII. 1869, 3.

²⁸ **КЅНЧОВ В.**, *Град Скопје...*, 84.

Патријаршијата²⁹; Кумановската црковно-училишна општина се одделила од Константинополската патријаршија во 1869 година³⁰; Тетовската црковно-училишна општина во Полошкиот регион уште во 1868 побарала ограничување на власта на Скопскиот митрополит Пајсиј, а на 15 јануари 1869 година и смена на архиерејски намесник Христо Кочовиќ³¹; во Дебарската епархија, Дебарската црковно-училишна општина на 1 септември 1863 година од Високата Porta барала *народна епархија* и воедно се откажала од јуридикцијата на Константинополската патријаршија³²; во Пелагониската епархија во градовите Битола и Прилеп³³ се случувале истите процеси. Битолската црковно-училишна општина се одвоила од јуридикцијата на Константинополската патријаршија на 23 октомври 1869³⁴; во Струмичката епархија отпор против грчкиот владика и неговиот неморален живот се ма-

²⁹ Народна библиотека „Кирил и Методиј“, Български исторически архив - София (НБКМ-БИА-С), Фонд: бр.45, *Митрополиит Иларион Ловченски и Куштендилски (1846-1888)*, „Писмо од Кратовската црковна општина до митрополитот Иларион“ од 15 декември 1869 година, П.А.5926. Сè до 1878 година градовите Штип, Кочани, Кратово, Радовиш, Винаца, Злетово, Ново Село (денес Делчево) и Пијанечкиот регион се наоѓале во состав на Куштендилската епархија, а по оваа година се дел од Скопската епархија.

³⁰ НБКМ-БИА-С, Фонд: бр.6, *Търговска къщ „Хр. П. Търчилецов“ в Цариград (1851-1891)*, „Едريدере Паланка 1863 августа 26“, (I.A. 126); **МАКЕДОНСКИ** И. М., *Материјали за историјата на градот Криворечна-Паланка. Сѝомени*, Криворечно-Паланешкото благотворително братство Осогово, София 1925, 30.

³¹ Народна библиотека Београд (НБ-Б), Рукописно оделење, Фонд: *Збирка Јована Хаџи Василевића*, П. 413/IV-16, Тетово, 30.VII.1869 година.

³² Кон оваа молба од градот Дебар до Високата Porta биле приклучени и Лазарополе, Галичник, Росоки, Бродец и други места. **Ш[АПКАРЕВ] К[узман] А.**, „Кукушъ, 24 май 1870“, весник *Македонија*, бр. 55, Цариградъ, 4.VI. 1870, к. IV, 2; **Ш[АПКАРЕВ] К[узман] А.**, „Кукушъ, 31 май 1870“, весник *Македонија*, бр. 58, Цариградъ, 15.VI. 1879, к. III, 2; **ТРАЈАНОВСКИ А.**, *Возобновувањето на Охридската архиепископија како Македонска православна црква и нејзиниот шемаитизам*, Скопје 2008, 27-28.

³³ За негрижата на грчкиот патријаршиски клир за религиозните потреби на македонското население би го посочиле примерот со градот Прилеп. Според сведоштвото на митрополитот Натанаил Кучевишки во градот Прилеп до 1836/37 немало црква! Прилепчани своите религиозни потреби ги задоволувале во Варош во тамошната црква „Свети Димитриј“. Ваквата состојба и неангажираноста, но и еден вид одмазда, на грчките епископи да не изградат црква во Прилеп, најмногу се должи на антипатријаршиското и антигрчко расположение на населението кое успеало да се избори во градот во ниту едно училиште да не се изучува грчкиот јазик, туку само црковнословенскиот и македонскиот. **СТАНКОВ А.**, *Жизнеописание митрополиита ...*, 8-9.

³⁴ ДАРМ, фонд: *Збирка одделни документи*, Варија, К-2, бр.2, „Записник од формирањето на Црковно-училишната општина во Битола во 1869 година“; **ТРАЈАНОВСКИ А.**, *Возобновувањето на Охридската архиепископија...*, 29; **ТРАЈАНОВСКИ А.**, „Основање и дејност на македонската црковно-училишна општина во Битола до 1878 година“, *Гласник на Институтот за национална историја* (ИНИ), XXIV/3, Скопје 1980,

нифестираше уште во 1867 година³⁵, а во 1869 и целиот Малешевски крај се откажал од јуриздикцијата на Константинополската патријаршија³⁶; истиов процес е забележан и во Тиквешкиот регион: Ваташа, Кавадарци, Неготино... Првите негодувања против епископот Јеротеј датираат уште од 1863 година, а во 1870 црковно-училишните општини на Кавадарци, Неготино и другите места од епархијата во целост ги прекинале своите односи со Константинополската патријаршија³⁷; во Драмската, Мелничката, Серската и Самоковската епархија дејствијата на населението и црковно-училишните општини може да се каже дека се идентични со оние во претходно спомнатите македонски епархии.

Истислјамиие во Скопската епархија

Непремостлива пречка во ваквиот едностран пристап во решавањето на црковното, а посредно и на националното прашање на Скопјани, и воопшто на македонскиот народ, е немањето на сопствена централна црковна институција и сопствена (национална) држава. Македонските соседи, Грците, сопствена држава формираат во 1821 (1829), а автокефална Помесна православна црква во 1833 (призната 1850); Србите, *de facto* независна држава создаваат во 1817 година, а призната автокефална црква имаат од 1879 година; Бугарите добија автономно кнежевство во 1878 година, а султанот Абдул Азиз I во 1870 година издаде ферман со кој на Бугарите им даде и црква - Егзархија³⁸.

Токму последниов ферман ќе биде најголемата пречка за создавање на македонска централна црковна организација. Со овој документ се регули-

135-151; ТРАЈАНОВСКИ А., „Црковно-училишните општини во Битола во раниот период од преродбата“, *Научна мисла*, Битола 1980, 495-517.

³⁵ Весник *Турција*, Бр.10, Цариград, 26.XI. 1864.

³⁶ СЪБЕВ Т., ВАСИЛЕВЪ Р., „Принос към историята на движението за църковно-национална независимост (XIX). Документи од Централния църковен историско-археологически музей“, *Годишник на Духовната академия 'Св. Климент Охридски'*, Т. XXIII, София 1973, 29-30.

³⁷ Весник *Македонија*, бр. 27, Цариград, 31.V.1869; Весник *Право*, бр.22, Цариград, 27.VII.1870.

³⁸ На овој султански ферман Константинополската патријаршија веднаш реагираа со *протестно писмо* до Високата Порта (24 март 1870) во кое патријархот Григориј IV категорично го отфрлил ферманот и го оспорувал правото да и се наметне на Патријаршијата решавање на „чисто црковно прашање“, *БЪЛГАРСКАТА ЕКЗАРХИЯ, Сборник от архивните фондове на Народната библиотека „Иван Вазов“*, ед. КОЛЕВА Р., АВРАМОВА А., Пловдив 2003, 55, белешка 2.

ра статусот на балканското православно население во рамките на турската империја кое не сака да биде под јуриздикција на Константинополската патријаршија. Во случајот на Скопската епархија, таа не е спомената во ферманот, но истиот се однесува и на неа. Ферманот како опции за избор ги давал Патријаршијата и Егзархијата: или си дел од Патријаршијата или си дел од Егзархијата, трета опција нема. Според истиот ферман населението можело на референдум³⁹ (истилјам) да одбере под чија јуриздикција ќе биде. Како услов за признавање на една од двете јуриздикции било потребно двотретинско мнозинство од вкупното христијанско население во местото каде се спроведува референдумот.

Историјата сведочи дека голем дел од македонските епархии на референдумот одбрале да бидат дел од Егзархијата. Како причина за ваквиот избор најчесто се посочува блискоста на македонскиот со бугарскиот јазик, историската поврзаност на овие два соседни народи, како и надежта дека преку прифаќањето на егзархиската јуриздикција македонските епархии би добиле и македонски епископи. Ваквото толкување на овој историски настан е под силно влијание на преродбенските бугарски автори од крајот на XIX и почетокот од XX век во чии дела Македонците се посочуваат како Бугари, или како *лоши патириоти*. Во објаснувањето на резултатите од овој референдум се заборава на улогата на световните политики, особено онаа на Русија. Русија од 1860 година прави обид да ја „трансформира карактеристиката ‘Бугари’ од политичка конструкција во етноним, т.е. за неа не постои никаква разлика меѓу жителите на Бугарија и на Македонија“⁴⁰. Наметнувањето на бугарското име во Македонија од страна на руските дипломати, можеме да го следиме и преку нивната кореспонденција. Така, во изворната документација на руската дипломатија до 1860 година, карактеристично е присуството на словенското именување на јазикот и на народот наспроти бугарското во однос 3:1 или 2:1. Овој однос од 1860 година е целосно изменет во полза на бугарското именување на македонскиот народ и јазик⁴¹. Во оваа смисла, руската политичка опција во Македонија – пробугарска, била засилена и со доаѓањето (1861) на првиот руски конзул во Битола – Михаил А. Хитрово⁴².

³⁹ Референдуми по однос на тоа под чија црковна јуриздикција ќе бидат македонските епархии биле одржани во периодот од 1872 до 1875 година.

⁴⁰ **ВЛАХОВ-МИЦОВ, С.**, *Филозофскиот клуч за македонскиот идентитет*, Скопје, 2007, 107.

⁴¹ *Руски документи за Македонија и македонското прашање (1859-1918)*, Избор, редакција и коментари **ТРАЈАНОВСКИ А.**, ДАРМ, Скопје, 2004, 71-72; 74-75; 80-86.

⁴² **КОТЛАР-ТРАЈКОВА Н.**, „Македонското национално движење во XIX век: особености и процеси“, *Предавања на XLVI меѓународен семинар за македонски јазик*,

Дека во тоа време Егзархијата, како Црква во која ќе се богослужи на црковнословенски јазик, наместо на грчки била поприфатлива како опција од Константинополската патријаршија е јасно; дека дел од населението сметало дека здружено со бугарскиот народ и македонскиот народ ќе може да формира сопствена црква е исто така јасно, но, исто така, историски е потврдено и дека добар дел од населението, особено младата интелигенција не се сложувала со ова. Македонскиот револуционер Ѓорче Петров, кој работел како егзархиски учител, во своите мемоари го посведочува токму ова:

Околу 1890 година [...] се појави кај младите расположение против владиците, општините, егзархиските учители и служители [...] Еснафите кои во македонските градови претставуваат силни здруженија брзо во оваа борба минаа на страна на младината [...] Немаше владици или попознат егзархиски учител кој не беше подложен на навреди и прогонувања од страна на населението. Ова движење се совпаднава со појавата на, како што некои го нарекуваат, македонскиот „сепаратизам“, изразен преку списанието „Лоза“ во Софија, подготвено од Арсов, Беласчев, Хаџи Николов и други [...] Меѓу учителите во гимназијата во Солун се појави истово „сепаратистичко“ движење. [...] Ова неосетно се прероди во револуционерно движење. Од почетокот на револуционерното дело неосетно прво и главно учество земаат истите луѓе кои ја воде борбата против Егзархијата⁴³.

Доколку им веруваме само на сведоштвата од бугарските автори, како што е на пример Васил Кнчов, тогаш во Македонија живеат само Бугари и тие скоро едногласно и без никаква принуда се изјасниле за јуриздикцијата на Егзархијата: „Сето христијанското население од Скопската епархија посакало да се соедини со Егзархијата [...] не 2/3 туку 9/10 од населението јавно се одлучило за бугарската црква“⁴⁴. Но, настаните кои претходат на референдумот за црковна јуриздикција во Скопската епархија од 1872 година, но и по него сведочат за малку поинакви практики. Уште во месец април 1872 година во Скопје и низ Скопската епархија пристигнале и се распоредиле турски официјални лица (комисии) кои требало да го спроведат изјаснувањето на населението. Овие лица јавно му укажале на населението дека треба да ја одбере Егзархијата во спротивно, оние кои ќе се изјаснат за

литература и култура (Охрид, 27.6-12.7.2012), Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје, Скопје 2012, 165.

⁴³ МИЛЕТИЧЪ Л., *Спомени на Ѓорчо Петровъ*..., 10-12.

⁴⁴ КЪНЧОВ В., *Град Скопие*..., 170.

Константинополската патријаршија ќе бидат уапсени како шпиони на Грција и Србија и никој нема да ја гарантира нивната безбедност⁴⁵. Впрочем и настаните што следуваат по референдумот укажуваат на фактот дека македонското население немало слободен избор туку истиот веќе бил направен наместо него. Ова го посведочува и митрополитот Натанаил Охридски (Пловдивски) во своите мемоари каде укажува дека македонските епархии биле предмет на пазарење меѓу Константинополската патријаршија и Егзархијата. Со благослов и дозвола на бугарскиот егзарх, на 16 август 1872 година, во Ерусалимскиот метох во Истанбул, Натанаил се сретнал со Константинополскиот патријарх Антим Кутилианос⁴⁶, со останатите патријарси и Кипарскиот архиепископ за да разговараат за десеттиот член од ферманот:

Започна разговорот по однос на ферманот, имено за десеттиот член. На тролопоиη τὸ φεράνι διὰ τὰς ἐπαρχίας τῆς Μακεδονίας, бидејќи овие епархии се μῆκτας мешани. Му реков: што се однесува до самиот ферман не е можно да се менува, а што се однесува до македонските епархии, од нив има и такви во кои нема ниту едно грчко семејство. Јас сум Македонец од Скопско. Во Скопската епархија, традиционално грчко семејство не постои. Исто е и во Дебарската, и во Охридската, Воденската, и во Битолската епархија: така е во сите македонски епархии, погрчени и гркофилски Власи се наоѓаат по малку, некаде повеќе некаде помалку [...] ете зошто јас би ги советувал светите старци да се согласат да се направат истилјаи за македонските епархии од кои ќе останат не повеќе од 5 епархии во рамките на Егзархијата. На овој начин би се задржало и црквното единство меѓу Патријаршијата и Егзархијата. Како го кажав ова ми одговорија: тоа нешто не е можно⁴⁷.

Од разговорот се гледа дека Егзархијата била подготвена на компромис, односно да не ги добие сите македонски епархии, но исто така, јасен е и ставот на Константинополската патријаршија и останатите патријарси кои Впрочем живеат во Истанбул од добрината на Константинополскиот патријарх: „Тоа нешто не е можно“. Овој одговор јасно укажува дека Патријаршијата била подготвена да ги употреби сите средства и институции кои ѝ стојат на располагање за да ја задржи својата јурисдикција, а со тоа и дотогаш непредизвиканата улога во турската империја – единствен легален претставник на балканското христијанско население.

⁴⁵ **GEORGEVITCH**, T. R., *Macedonia*, London 1918, 149-150.

⁴⁶ Константинополски патријарх: 1845-1848, 1853-1855, 1871-1873.

⁴⁷ **СТАНКОВ** А., *Жизнеописание митрополитов...*, 51.

Но, пред да се соединиме, мислиме и за должност наша сметаме да ги прашаме и да ни кажат како ќе пастируваат: според евангелските заповеди или како што до денес пастируваа грчките властители, тирански и деспотски. Зашто како што ни намирисува, уште од сега ќе скршнуваат кон тој пуст деспотизам. Но затоа не е срамота да ни се каже оти така ќе биде, барем да не си ја бுவтаме главата попусто, та поголеми главоболки да имаме – прашања македонски⁵³.

Одговорот на ова прашање го дава нешто подоцна Кузман Шапкарев, кој, повеќе пати повторува дека првите егзархиски епископи, меѓу кои по име ги посочува и Доротеј и Кирил и Максим Скопски, се недостојни за епископскиот чин, „личности со слаб карактер“⁵⁴ и „непригодни за службата која им била доверена“⁵⁵. Тоа биле личности „подготвени на секакви компромиси само за да добијат назначување на епархиите“⁵⁶.

Рускиот пратеник во Константинопол, Игнатиев, за охридскиот егзархиски митрополит Натанаил рекол: „Не ми се допаѓа поради неговата разгласеност, славољубие и сепаратизам“⁵⁷⁻⁵⁸. Архимандритот Јосиф, кој во месец ноември 1873 година се вратил од „разузнавачка обиколка“ на Скопската епархија, во својот *Дневник* за Доротеј Скопски запишал: „Духовит и смел, но нечесен, подмолен и без набожност“⁵⁹.

Првиот егзархиски митрополит во Скопје - Доротеј

Согласно резултатите од референдумот од 1874/5 година, Егзархијата добила уште два берата од турската власт да постави свои епископи во Ско-

⁵³ *Документи за борбата на македонскиот народ...*, 215; **КОНЕСКИ Б.**, *Кон македонската ѝтеродба...*, 40-41; **ТРАЈАНОВСКИ А.**, *Возобновување на Охридската архиепископија...*, 47-48.

⁵⁴ „Материали за възражението на българщината в Македония. Неиздадени записки и писма, Кузман Шапкарев“. Български писател. Съставителство и редакция **ТОДОРОВ И., ЖЕЧЕВ Н.**, Предговор **ДИНЕКОВ П.**, София 1984, 272.

⁵⁵ **ШАПКАРЕВЪ, К. А.**, *Материали за живописането на братия Х. Миладинови Димитрия и Константинина. Съ прибавление иже и за живописането на Нака С. Ситанишевъ*, Пловдив 1884, 467.

⁵⁶ **АРНАУДОВЪ М.**, *Екзархъ Йосифъ и българската културна борба следъ създаването на Екзархията (1870-1915)*, Томъ Първи, София 1940, 176.

⁵⁷ Ова се однесува на обидот на Доротеј Скопски и Натанаил Охридски да добијат берати за соодветните епархии преку стапување во унија со Римокатоличката црква. Види: **АРНАУДОВЪ М.**, *Екзархъ Йосифъ и българската културна борба...*, 176-178.

⁵⁸ **АРНАУДОВЪ М.**, *Екзархъ Йосифъ и българската културна борба...*, 178.

⁵⁹ **АРНАУДОВЪ М.**, *Екзархъ Йосифъ и българската културна борба...*, 156.

пје и Охрид. Според официјални турски документи 8.131 семејство од Скопска епархија (без Тетовска каза) се изјасниле за прифаќање на егзархиската јуриздикција, а само 537 семејства останале под јуриздикција на Константинополската патријаршија⁶⁰. Во 1874 година, турските власти официјално, за прв Скопски митрополит под јуриздикција на Егзархијата го потврдиле Доротеј.

- Лични податоци

Скопскиот митрополит Доротеј е роден во 1830 година како Дончо Иванов Спасов во селото Копривиштица, Софиско. Во 1847 година бил замонашен во Хиландарскиот манастир на Света Гора Атонска; во 1850 бил поставен за протосингел на Врачанскиот епископ и таксидиот⁶¹ во градот Плевен. Во април 1861 година бил избран за Софиски митрополит, а од 1872 до 1875 година бил Скопски митрополит. Починал во Истанбул на 15 август 1875 година.

- Софиски митрополит

Во април 1861 година Доротеј бил поставен за Софиски митрополит на место дотогашниот Гедеон⁶². Како клерик на Константинополската патријаршија, но и како последица од неговиот дотогашен однос кон населението, во Софија не сакале да го примат. Според весникот *България*:

На 6 мај, Доротеј тргнал кон Софиската епархија. Очекувал таму да собере пари за да си го исплати долгот што го имал кон Грчкиот патријарх. Меѓу нив постоел договор, на почетокот Доротеј да се претстави како заштитник на бугарските интереси, на тој начин што нема да го спомнува Патријархот на богослуженијата, за да ги излаже Бугарите да го признаат како свој владика, а потоа да прави како што сака⁶³.

⁶⁰ СНЕГАРОВЪ И., *Скопската епархија...*, 116.

⁶¹ Таксидиот – монашка служба особено распространета во текот на XIX век. Таксидиот е монах со посебна подготовка кој собира доброволни средства за манастирот кому му припаѓа, врши мисионерска и просветителска дејност.

⁶² Весник *Цариградски веситник*, XI, Бр. 18, 29 април 1861, Цариград, 72. Митрополитот Гедеон бил сменет бидејќи ја отфрлил јуриздикцијата на Константинополската патријаршија и на богослуженијата повеќе не го спомнувал Константинополскиот патријарх туку султанот и Иларион Макариополски.

⁶³ Весник *България* III, Бр. 112, 10 мај 1861, Цариград, 103.

Во Софија, а и низ цела Бугарија народот го сметал Доротеј за предавник⁶⁴. Кога на 15 јуни 1861 година пристигнал во Софија⁶⁵, не само што имало бунт туку населението не му дозволило ниту да влезе во Митрополијата. Поради ова реагирала турската власт и двајцата претставници на населението во меџлисот: Хаџи Иван и Панчо Антов, како и неколку повидни граѓани биле уапсени⁶⁶. Уапсените лица биле ослободени дури откако изјавиле дека веќе нема да се бунтуваат против епископот⁶⁷. Бунтот на населението бил толку силен што турскиот управител на Софија, Хасан Тахсен ја активирал и турската војска, а на населението му забранил да се собираат повеќе од двајца⁶⁸. Покрај сето ова населението не престанало да се бунтува, па Доротеј им ги затворил и црквите и училиштата⁶⁹. Единствената црква во која населението можело да се црквува била „Свети Николај Велики“⁷⁰. Владичнината, исто така, не му била давана, па тој со полиција одел да ја собира⁷¹. Покрај населението и дел од манастирите низ епархијата не му дозволувале да престојува во нив⁷².

Како причина зошто не го сакаат Доротеј за митрополит се посочува народниот збор: „дека го ограбил татко му, сакал да се потурчи, обиколувал околу Патријаршијата додека да стане митрополит, го предал сопствениот народ станувајќи причина за заточувањето во Цариград на бугарските

⁶⁴ „Полемика со Цариградски весџник“ по повод последниот опит на цариградската грчка патријаршија да го сочува своето влијание во бугарската црква испраќајќи во Софија и Враца владици, по потекло Бугари, по во практика служители на нејзините интереси – Пајсиј, кој сè уште не е добро познат и Доротеј (Дорчо), познат по делата како народен предавник“. Весник Дунавски лебед, I, Бр. 36, 29 мај 1861, Белград, 150.

⁶⁵ Весник Цариградски весџник, XI, Бр. 27, 1 јули 1861, Цариград, 106.

⁶⁶ Списание Български книжици, IV, 1861, Бр. 4, Цариград, 86-87; Весник Цариградски весџник, XI, Бр. 23, 3 јуни 1861, Цариград, 92; Весник Цариградски весџник, XI, Бр. 23, 3 јуни 1861, Цариград, 89-90; Весник Дунавски лебед, I, Бр. 38, 21 јуни 1861, Београд, 158-159.

⁶⁷ Весник Цариградски весџник, XI, Бр. 26, 24 јуни 1861, Цариград, 104; Весник Дунавски лебед, I, Бр. 40, 4 јули 1861, Београд, 165-166.

⁶⁸ Весник Дунавски лебед, I, Бр. 39, 27 јуни 1861, Београд, 163.

⁶⁹ Списание Български книжици, IV, 1861, Бр. 14, Цариград, 246-248.

⁷⁰ Списание Български книжици, IV, 1861, Бр. 14, Цариград, 133-137.

⁷¹ Весник Дунавски лебед, I, Бр. 42, 18 јули 1861, Београд, 173-174.

⁷² Списание Български книжици, IV, 1861, Бр. 8, Цариград, 151-154.

свештеноначалници Иларион⁷³ и Авксентиј⁷⁴. Весникот *Дунавски лебед* дури пишува дека „Рилскиот метох во Софија, со неговиот отец Харитон и Драгалевскиот манастир 'Пресвета Богородица' со игуменот Теодосиј⁷⁵ се редовно прибежиште за пијанење на Доротеј и неговите приврзаници⁷⁶“.

Доротеј веќе во август останал без финансиски средства поради што ги отпуштил скоро сите вработени од митрополијата, освен Г.С. Горски. Населението продолжило да бара да си замине од Софија, но тој ова го одбивал без патријаршиска наредба⁷⁷. Турската власт издала наредба со која населението морало да му дава владичнина на Доротеј, иако истото не ја признавало јурисдикцијата на Константинополската патријаршија⁷⁸.

Од ова време интересна е и веста што ја публикувало списанието *Български книжици*⁷⁹ според која, митрополитот Доротеј учествувал во заговор за детронизирање на Константинополскиот патријарх, но откако увидел дека истото можеби и нема да се реализира ги предал останатите заговорници. Како причина за неговото учество во овој заговор се посочува неговата желба да му се допадне на софиското население и со тоа да си ја поправи положбата во сопствената епархија. Но, очигледно, во оваа своја намера не успеал, бидејќи кон крајот од годината (14 декември 1861) Софијци успеале да го истераат од Софија⁸⁰.

Настаните во Софија, како и неговото учество во нереализираниот црковен пуч, очигледно го ставиле Доротеј во немилост кај Патријархот, бидејќи по неговото пристигнување во Истанбул тој имал средби со претставници

⁷³ Се однесува на апсењето на Иларион Макариополски по повод Велигденските богослуженија во 1860 година кога не го споменал името на Константинополскиот патријарх под чија јурисдикција бил туку „секоје православно епископство“ и султанот со што според црковното право ја отфрлил јурисдикцијата на Константинополската патријаршија. Иларион бил затворен заедно со епископите што го поддржале: Аксентие Велешки и Пајсиј Пловдивски.

⁷⁴ Весник *Дунавски лебед*, I, Бр. 39, 27 јуни 1861, Београд, 162-163.

⁷⁵ По отстранувањето од Скопската катедра, во овој манастир бил испратен Скопски митрополит Теодосиј (11 март 1892).

⁷⁶ Весник *Дунавски лебед*, I, Бр. 45, 8 авг. 1861, Београд, 187.

⁷⁷ Весник *Дунавски лебед*, I, Бр. 47, 22 авг. 1861, Београд, 194-195.

⁷⁸ Весник *Дунавски лебед*, Додаток, I, 5 септ. 1861, Београд.

⁷⁹ Списание *Български книжици*, IV, 1861, Бр. 24, Цариград, 480-483

⁸⁰ Настаните кои директно претходат на ова се опишани во списанието *Български книжици*, IV, Бр. 24, Цариград 1861, 480-483. Митрополитот Доротеј си дозволил да го истриже и да го избричи свештеникот Сакелариј и да му стави фес на главата, бидејќи вториов не сакал да земе благослов од него како од епископ и одбил да изврши опело на роднина на Доротеј. Настаните ги потврдува и весникот *Дунавски лебед* (II, Бр. 62, 24 дек. 1861, Београд, 247) кој ја пренесува веста од софискиот весник *Средец* (20 Декември 1861, „Извод од една дописка“), со една разлика: свештеникот е именуван како „поп Тодор“.

на Исусовскиот орден на Римокатоличката црква⁸¹. Овие негови постапки ќе го стават и на насловната страница од истанбулскиот весник *Цариградски весџиник*, во статијата насловена: „Г-дин Доротеј и Исусовците“⁸².

По три години (16 јули 1864 година) тој повторно се вратил во Софиската епархија, но не во Софија туку во градот Берковица⁸³. Неговото враќање во Софија се чинело дури невозможно. Имено, во Софија секоја година на празникот *свџџи Никола* го славеле и изгонувањето на Доротеј од градот⁸⁴.

Во годините што следуваат населението полека го омекнувало својот однос кон него, но сепак и понатаму не сакало да го прими како свој митрополит. Ваквото, ако воопшто може да се нарече приближување меѓу населението и Доротеј се должи на фактот што тој им се приклучил на бугарските епископи кои не се сложувале со односот на Константинополската патријаршија кон Бугарите. Тој е еден од потписниците на текстот: „Изложување на нашите владици по однос на грчките собранија за бугарското прашање“ публикуван во весникот *Гајда*⁸⁵. Дали ова се должи на негово вистинско преумување и од спроведувач на Константинополската патријаршииска политика станува борец за бугарските права или едноставно добро пресметан потег со ја обезбедува својата иднина? Нам ни се чини второво. Ваквиот заклучок го темелиме на неколку премиси: политичките настани и надворешните притисоци кои ги трпи Турската империја за решавање на бугарското прашање; народот го избрка од епархијата; Доротеј е во немилост кај патријархот поради обидот за црковен пуч; како Бугарин никогаш не би добил епархија која Патријаршијата ја смета за „грчка“, а голема е веројатноста дека населението од бугарските епархии ќе реагира исто како софиското; неуспешниот обид да стане унијатски епископ.

⁸¹ Весник *Цариградски весџиник*, XIII, Бр. 48, 24 ноем. 1862, Цариград, 4.

⁸² Весник *Цариградски весџиник*, XIII, Бр. 51, 15 дек. 1862, Цариград, 1. Во статијата се пренесува и дел од ставовите по однос на истово прашање публикувани во весникот *Бџлџария*, Бр. 33, 26 ноември 1862.

⁸³ Весник *Бџлџарска џчела*, II, Бр. 9, 29 јули 1864, Браила, 36; Весник *Гајда*, II, Бр. 4, 25 јули 1864, Цариград, 28-29.

⁸⁴ Весникот соопштува дека секоја година во спомен на изгонувањето на Доротеј од Софија народот празнувал сенароден празник. Централното чествување на овој сенароден празник во 1864 година било одржано во софиската соборна црква. Со богослужението линоначалествувал јеромонах од Рилскиот манастир, а пригодно слово било кажано од страна на учителот Михаил К. Бџбутинов. Весник *Бџлџарска џчела*, I, Бр. 40, 28 фебр. 1864, Браила, 160; Весник *Бџлџарска џчела*, I, Бр. 42, 13 март 1864, Браила 168; Весник *Бџлџарска џчела*, Бр. 43, 20 март 1864, Браила, 174.

⁸⁵ Весник *Гајда*, II, Бр. 4, 25 јули 1864, Цариград, 25-28.

По ова митрополитот се обидел да се врати од Берковица во Софија⁸⁶, но населението било поделено дали да го прими назад или не, не знаеле дали сè уште е клерик на Константинополската патријаршија или, пак, ја отфрлил нејзината јурисдикција⁸⁷. Следуваат години во кои Софискиот митрополит Доротеј престојува во Берковица и не смее да се врати во градот Софија и да патува низ својата епархија. Неговиот престој во Берковица ќе биде одбележан со голем број на финансиски злоупотреби⁸⁸.

- Отфрлање на Константинополската јурисдикција

Во предвечерието на решавањето на бугарското црковно прашање, митрополитот Доротеј заминал за Истанбул (1868)⁸⁹, а во 1869 година заедно со Панарет Пловдивски, Антим Видински и Иларион Ловќенски испратиле писмо до Константинополскиот патријарх со кое се откажувале од јурисдикцијата на Константинополската патријаршија, а со самото тоа и епархиите со кои дотогаш управувале⁹⁰. По ова Константинополската патријаршија го детронизирала и му го одзела епископскиот чин⁹¹.

Покрај сето ова Софијци не сакале да го примат назад⁹².

По формирањето на бугарската Егзархија Доротеј станал дел од нејзиниот клер и член на нејзиниот синод⁹³, па како таков повторно се обидел да се врати во Софија, но населението повторно се побунило. Тоа дури на турските власти им предочило дека доколку Доротеј се врати во Софија тие повторно ќе ја прифатат Константинополската јурисдикција⁹⁴. Егзархијата

⁸⁶ Весник *Българска пчела*, II, Бр. 9, 29 јули 1864, Браила, 36.

⁸⁷ Весник *Гайда*, II, Бр. 6, 23 авг. 1864, Цариград, 42-43.

⁸⁸ *БЪЛГАРСКАТА ЕКЗАРХИЈА*..., 179.

⁸⁹ Весник *Дунавска зора*, II, Бр. 7, 24 декември 1868, Браила, 27.

⁹⁰ Весник *Македония*, III, Бр. 9, 25 јануари. 1869, Цариград, 35-36; Весник *Дунавска зора*, II, Бр. 11, 26 јануари 1869, Браила, 42.

⁹¹ Епархиите и чиновите ги изгубиле и Партениј Нишавски и Генadiј Велешки. **АРНАУДОВЪ М.**, *Екзархъ Йосиф и българската културна борба* ..., 115.

⁹² Весник *Македония*, III, Бр. 35, 26 јули 1869, Цариград, 139.

⁹³ Тој е член на синодот од 1873 година. Во овој период (1872 година) Егзархискиот синод го сочинувале: егзархот Антим, Симеон Преславски, Евстатиј Пелагониски и Натанаил Кучевишки. Кога Доротеј Скопски е член на егзархискиот синод тој работи во состав: егзарх Антим, Иларион Ловќенски, Панарет Пловдивски, Пајсиј Пловдивски, Доротеј Софиски и Иларион Макариополски. **АРНАУДОВЪ М.**, *Екзархъ Йосиф и българската културна борба*..., 134, 160.

⁹⁴ Весник *Македония*, VI, Бр. 17, 18 јули 1872, Цариград, 68; Весник *Свобода*, III, Бр. 5, 29 јули 1872, Букурешт, 36; Весник *Свобода*, III, Бр. 6, 5 авг. 1872, Букурешт, 44-45.

по ова, во септември 1872 година, за прв егзархиски Софиски митрополит го избрала Мелетиј Зографски⁹⁵.

- Скопски митрополит

Согледувајќи дека не постои ниту начин ниту, пак, можност Доротеј да се врати во Софија, Егзархијата уште во месец јули 1872 одредила да биде преместен во Скопје⁹⁶. Претходно, на 28 јуни 1872 година, Великата Porta веќе издала берати за македонските епархии⁹⁷: Иларион Кустендилски и Виктор Нишки, а есента истата година биле избрани и ракоположени и епископите: Дамаскин за Велешката, Доротеј за Скопската, Натанаил за Охридската, Мелетиј за Софиската и Евстатиј за Пелагониската епархија⁹⁸.

Иако од страна на Егзархијата биле избрани и ракоположени епископи за македонските епархии: Скопската, Охридската и Битолската (Пелагониска), сепак турските власти не брзале со издавање на бератите. Причина за ова бил фактот што овие епархии сè уште потпаѓале под јурисдикција на Константинополската патријаршија. Референдумот по однос на 10 член од ферманот за создавање на Егзархијата сè уште не бил спроведен во овие епархии.

Во Скопската епархија, дел од населението испратило барање до Високата Porta да му се дозволи на егзархискиот скопски митрополит Доротеј

⁹⁵ Весник *Свобода*, III, Бр. 12, 16 септ. 1872, Букурешт, 92.

⁹⁶ Весник *Свобода*, III, Бр. 2, 8 јули 1872, Букурешт, 12.

⁹⁷ Патријархот Кирил како „македонски епархии“, ги посочува Кустендилската и Нишката епархија иако обете не се на територија на Македонија. Ова најверојатно се должи на фактот што истите сè до 1767 година биле дел од Охридската архиепископија чиј центар и централното јадро на епархиите се наоѓале на територија на Македонија; како и на фактот што во XIX век Кустендил бил дел од Скопската епархија. **КИРИЛ** Патриарх БЪЛГАРСКИ, *Българското население в Македонија в борбата за създаване на Екзархията*, София 1971, 461; Цитирано според: **ПЕТРОВ П., ТЕМЕЛСКИ Х., Църква и църковен живот в Македонија**, Македонски научен институт, София 2003 (http://www.promacedonia.org/pp_ht/pp_ht_4.html#15; пристапено на 26.05.2014)

⁹⁸ Овој податок го даваат **ПЕТРОВ** Петър, **ТЕМЕЛСКИ** Христо во *Църква и църковен живот в Македонија*, (http://www.promacedonia.org/pp_ht/pp_ht_4.html#15; пристапено на 26.05.2014) и според нив истиот е преземен од делото на бугарскиот патријарх Кирил, *Българското население в Македонија в борбата за създаване на Екзархията*, София 1971, 461. Во овој податок се забележува една недоследност која, бидејќи книгата од патријархот Кирил не ни е достапна во оригинал, не можеме и изворно да ја провериме. Имено податоците за кои станува збор се однесуваат на настани кои се случиле во 1872 година, а делото на патријархот Кирил, според Темелски и Петров е публикувано во 1871 година! Доколку информациите за публикувањето на книгата се точни, тогаш едноставно овие податоци не може да ги има во книгата.

да дојде во Скопје⁹⁹, но Високата Порта не одговорила на ова барање туку чекала да бидат спроведени истилјамите, па врз основа на истите да донесе одлука дали ќе издаде ферман за егзархиски митрополит на Скопската епархија. Во извештајот од посетата на архимандритот Јосиф Одрински на Скопската епархија дознаваме дека митрополитот Доротеј во месец октомври 1873 година сè уште не пристигнал во Скопската епархија, како и дека истилјамот во Скопската епархија сè уште не е спроведен¹⁰⁰. Како одговор на ваквото барање на Скопјани, Скопскиот (патријаршиски) митрополит Пајсиј под присила принудил повеќе села да испратат спротивни молби до Великата Порта, односно дека сакаат и понатаму да бидат под Константинополска јуриздикција¹⁰¹.

Спроведувањето на истилјамите во Скопската епархија многу јасно го отсликува односот на Патријаршијата и Егзархијата кон македонското население. Тоа било нешто што треба да се приграби, да се добие на штета на другиот. Митрополитот Пајсиј не избирал ниту средства ниту финансии за да го убеди населението да се изјасни во полза на Патријаршијата¹⁰². Против поставувањето и испраќањето на Доротеј во Скопската епархија во месец ноември 1873 година дури бил одржан и протестен собир во егзархискиот метох во Истанбул.

Во обидот да се преуми населението и средствата користени за таа цел ниту Егзархијата не била подобра. Вторава покрај поткупување на населението, во Скопската епархија го испратила и епископ Кирил Белоградчишки, викар на Видинскиот митрополит¹⁰³. Тој имал задача на терен да го убедува населението во тоа колку ќе му биде подобро доколку ја прифати јуриздикцијата на Егзархијата. Како награда за ова тој подоцна нелегално ќе биде поставен за Скопски митрополит (наследник на Доротеј)¹⁰⁴.

На митрополитот Доротеј, пак, не му било дозволено да дојде во Скопската епархија, поради што Егзархијата на 6 ноември 1873 година донела одлука да биде испратен во градот Одрин¹⁰⁵. Целта на ова било да се заземат „два централни пункта во Тракија и Македонија во мешаните епархии“¹⁰⁶.

⁹⁹ СНЕГАРОВЪ И., *Скопската епархија*..., 114-115.

¹⁰⁰ АРНАУДОВЪ М., *Егзархъ Йосиф и българската културна борба*..., 153-154.

¹⁰¹ СНЕГАРОВЪ И., *Скопската епархија*..., 114-115.

¹⁰² КЪНЧОВ В., *Град Скопие*..., 170.

¹⁰³ На 23 јули 1875 година поставен за Скопски митрополит.

¹⁰⁴ БЪЛГАРСКАТА ЕКЗАРХИЈА..., 9, 120-121.

¹⁰⁵ АРНАУДОВЪ М., *Егзархъ Йосиф и българската културна борба*..., 153-156. Градот Одрин е познат и како Адрианополе, Едрене, Едирне.

¹⁰⁶ АРНАУДОВЪ М., *Егзархъ Йосиф и българската културна борба*..., 157.

Во текот на месец октомври (ноември)¹⁰⁷ Доротеј богослужел во Одринската епархија, ракоположил повеќе свештени лица и ја осветил новоизградената црква посветена на „Свети Константин и света Елена“¹⁰⁸. Можеби Доротеј ќе останел и подолго од еден месец во Одринската епархија, но противниците на Егзархијата успеале да издејствуваат издавање на тескере со кое турските власти наредиле Доротеј да замине од Одринската епархија, а епископот на Извор Нил да замине од Солун¹⁰⁹. Оттука на 1 декември 1873 година Доротеј со Синодска одлука бил испратен на една-две недели во Пловдив¹¹⁰.

На синодската седница одржана на 5 јануари 1874 година Егзархијата меѓу останатото повторно побарала од Министерствата за внатрешни и надворешни работи на турската империја да издадат берати за Доротеј Скопски и Натанаил Охридски.

Бератот за митрополит на Скопската епархија Доротеј го добил на почетокот од 1874 година и во месец март заминал за Скопје¹¹¹. Но, кратко останал на чело на епархијата, бидејќи епископот Кирил со повидните луѓе од Тетово и Скопје правел сплетки да го отстранат Доротеј од епархијата¹¹². Поради ова Доротеј бил отстранет од Скопската епархија во август 1874 година, а со епархијата управувал епископот Кирил¹¹³. Доротеј заминал за Истанбул каде и починал во месец август 1875 година¹¹⁴.

¹⁰⁷ БЪЛГАРСКАТА ЕКЗАРХИЈА..., 102.

¹⁰⁸ БЪЛГАРСКАТА ЕКЗАРХИЈА..., 102, белешка 2.

¹⁰⁹ За ова сведочи писмото од 15 декември 1873 година испратено од Димитар Иванов до секретарот на Егзархијата, Георги Груев. БЪЛГАРСКАТА ЕКЗАРХИЈА..., 103; АРНАУДОВЪ М., *Екзархъ Йосиф и българската културна борба*..., 157.

¹¹⁰ АРНАУДОВЪ М., *Екзархъ Йосиф и българската културна борба*..., 157.

¹¹¹ АРНАУДОВЪ М., *Екзархъ Йосиф и българската културна борба*..., 150.

¹¹² БЪЛГАРСКАТА ЕКЗАРХИЈА..., 122 белешка 4.

¹¹³ Арнаудов како причина за поставувањето на Кирил за скопски митрополит ги посочува сплетките што Кирил ги правел во Видинската епархија, каде бил викарен на егзархот Антим. Според Арнаудов, Кирил лошо го претставувал и го поткопувал угледот на Егзархот пред населението и се обидел преку зближување со градските првенци тој да биде побаран, избран и поставен за Видински митрополит наместо егзархот Антим. Види: АРНАУДОВЪ М., *Екзархъ Йосиф и българската културна борба*..., 156, 181.

¹¹⁴ Бил повикан најнапред во Рушчук, а од таму заминал за Цариград. DEDA VIKTOR ČOLAKOVIĆ-HILANDARAC, *Episkop niške eparhije 1872-1883*, Izvadak iz PRAVOSLAVNA MISAO, časopisa za bogoslovsku književnost i crkveno-stalesska pitanja, Beograd, 1972, 105-118. GAGULIĆ Petar V., http://www.manastir-lepavina.org/novosti/index.php/weblog/detaljnije/deda_viktor_olakovi_hilandarac_episkop_nike_eparhije_1872_1883/ (10.09.2011).

The Separation of the Church-educational Municipality of Skopje from the Jurisdiction of the Ecumenical Patriarchy of Constantinople and the Election of the First Exarchal Metropolitan of Skopje – Dorotey (Spasov)
Dr Dejan Borisov, deacon

Abstract

The historical record indicates that the first Exarchal Metropolitan of Skopje Dotorey (Spasov) was unworthy of the episcopal title. His contemporaries labelled him as a traitor, a drunkard, a thief, a swindler, a pro-union supporter: an overindulged, dishonest, insidious and ungodly person. Although he bore the title of Metropolitan of Skopje from 1872 until 1875, in truth, he held the governorship for barely five months (March – August 1874). Unfortunately, we do not possess any written documents dating from this period, except for the annual financial reports of the Eparchy dating from 1874 and 1875